

A spanyol integralista és „mesztic” katolikusok vitájáról 1884-1887

Semsey Viktória*

Abstract The discussion between the Spanish integralist and “*Mestizos*” Catholics in 1884–1887: the briefly sketched picture shows how the fragmentation within the Spanish Catholic Church were embedded in the Spanish political and social life in the second half of the 19th century, and what was the relationship with the papal policy. The author chose Felix Sardà y Salvany’s “Liberalism is a sin” and Pazos de Celestino’s “Procedure against the integralism” as a source of his works.

Keywords Catholic integralism • “*mestizos*” Catholics • liberalism • Sardà • *Cum Multa*

A spanyol katolikus egyház történetében az 1851-től kezdődő és a század végéig tartó néhány évtized az egyházzal kapcsolatban felmerült sokféle kihívás miatt mozgalmas időszakot jelentett. A kihívások nem egyszerűen az egyház és az állam kapcsolatában a megváltozott korhoz való alkalmazkodást szorgalmazták, hanem a megváltozott helyzetben az egyházban kialakult belső megosztottságon is úrrá kellett lenni. A korabeli Európa más országaiban – így Magyarországon is – némileg hasonló volt a helyzet.

1851-ben Róma és a spanyol állam aláírta azt a konkordátumot, amelyben a pápa elfogadta az addig meghozott *dezamortizációs* törvényeket (főként az egyházi földek és egyéb ingatlanok államosítására vonatkoztak, és azt követően ezek értékesítésére). A pápa garanciát kért a még nem államosított egyházi ingatlanok megtartására, kérte a katolikus vallás államvallás jellegének megőrzését Spanyolországban, a konkordátum megerősítette az egyház ellenőrzési jogát az oktatásban, biztosította számára az egyház tagjaival kapcsolatos igazságszolgáltatást, továbbá azt, hogy az egyház anyagi javakat birtokolhat, és az állam köteles az egyház rendszeres – a fenntartását biztosító - anyagi támogatásra. Cserében elismerte, az 1833 óta tartó spanyol dinasztikus vitában semleges állásfoglalását feladva, hogy II. Izabella Spanyolország legitím királynője.¹ A konkordátum a 20. század elejéig érvényben maradt, és rögzítette az egyház- és az állam kapcsolatában addig bekövetkezett változásokat, elvárásokat és kötelezettségvállalásokat.

* Károli Gáspár Református Egyetem Bölcsészettudományi Kar
Email: semsey.viktoria@kre.hu

¹ Artola, Miguel (1978): *La burguesía revolucionaria (1808-1874). Historia de España. Alfaguara V.* [1973] Madrid: Alfaguara-Alianza Ed. 141.

A század második felében újfajta kihívások álltak a katolikus egyház elé a megváltozott korban és az 1854-es forradalom óta jelentősen megváltozott alkotmányos monarchiában. Mindezek egybeestek azzal az időszakkal, amikor a pápai trónt IX. Pius, illetve XIII. Leó töltötték be, akik nem egyformán közelítették meg az egyház szerepét a kor kihívásaival – közöttük a liberális politikával – kapcsolatban.

Az egyház számára küzdelmes évtizedek fontos állomása, eszmetörténeti szempontból összefoglalása volt Donoso Cortésnek, a nemzetközileg ismertté vált konzervatív katolikus filozófusnak az 1851-ben megjelent *„Tanulmány a katolicizmusról, a liberalizmusról és a szocializmusról”* című értekezése, amelyben az egyház mindenhatóságát fejtette ki. (A mű hatása Magyarországon is fellelhető Eötvös József és Zichy Jenő gondolataiban, nem sokkal a magyar Katolikus Néppárt megalakulása előtt.)²

1868-ban újabb forradalom következett be Spanyolországban, amely II. Izabella trónfosztásába torkollott, és amelyet 1874-ig demokratikus jellegű törvényhozási folyamat követett. Ebben az időszakban témánk szempontjából a legjelentősebb az 1869-es demokratikus alkotmány, majd az 1873-as I. Köztársaság törvényhozása, amely az egyház szempontjából világi kompetenciavesztést eredményezett. Az 1875-től 1931-ig tartó éveket a spanyol történelemben restaurációnak nevezik, amikor a liberálisok és a konzervatívok közötti politikai váltógazdálkodás mentén irányították az országot. Tanulmányunkban röviden bemutatjuk azt a katolikus táboron belüli – 1882–1888 közötti években lezajlott – érdekes vitát, amelyet felerősített a *„Liberalismus bűn”* című értekezés megjelenése.

1885-től 1890-ig a liberális Práxedes Mateo Sagasta (1827–1903) kormányzott. Ez volt a spanyol liberálisok úgynevezett „hosszú kormányzása”. Az időszakban felerősödött a liberálisok antiklerikalizmusa is, aminek főleg az volt az oka, hogy 1876 után a konzervatívok harcos katolicizmusa is erőteljesen kibontakozott.³

Az állam és az egyház szétválasztásának kérdésében mindkét oldal saját szerepének megfogalmazására, újrafogalmazására kényszerült. A liberális elveken nyugvó piacgazdaság és társadalom kialakulása, stabilizálódása Spanyolországban hosszú folyamat eredménye volt, amely a 18. század végétől indult, és – több liberális jellegű forradalmon és polgárháborún, több alkotmányon keresztül – a 19. század második felére zárult le. A spanyol liberálisok hívó katolikusok maradtak ebben a folyamatban. A század második felében azonban, az egyház konzervatív felfogása miatt és erőteljes politikai szerepvállalásának is köszönhetően sokan – katolikusok is – szembefordultak a hivatalos spanyol egyház felfogásával, és a katolikusok több áramlatra oszlottak. Ezek az áramlatok az integralista (vagy ortodox, „tisza”), karlista katolikusok illetve „mesztic” (liberális katolikusok, „kevert”) nevet kapták az 1880-as években.

Az integralista és a liberális katolikusok között zajló vita mélyén morális illetve politikai kérdések húzódtak meg. Az egyháznak meg kellett fogalmaznia a választ arra a kérdésre, hogy hogyan alakítsa viszonyát a polgári államhoz, elfogadható-e az, hogy a modern államot irányító liberális eszmékhez való viszony megoszthatja a katolikusokat. Ennek alapjául az a felismerés szolgált, hogy a liberalizmus morális tartalmának bizonyos vonatkozásait egyes katolikusok (a liberális katolikusok, a meszticek) szerint nem kell elutasítani. Táboruk a spanyol kléruson belül is megtalálható volt.

A 19. század második felében a vallásos individualizmus és a szekularizáció erősen hatott a kor mentalitására. Ugyanakkor Spanyolországban ezekben az évti-

² Semsey, Viktória: *Donoso Cortés a Bibliáról*. In: *Az Írás és az írás*. Budapest: Károli Gáspár Református Egyetem Bölcsészettudományi Kar Irodalomtudományi Doktori Iskola, 2010.

³ Carr, Raymond (1985): *España 1808-1975*. Barcelona: Ariel (1966. Oxford University Press), 475.

zedekben aktivizálódott a vallásos társadalom világi része is. Nagy számban vettek részt a missziós és a karitatív tevékenységekben. Két fontos új területen is hallatták hangjukat: a sajtóban és a vallásos társaságokban. A világiak nagyszámú részvétele az egyház életében egyfajta válasz volt az erőteljes antiklerikális tevékenységre. Két fontos kérdés kavarta fel évtizedeken keresztül a spanyol társadalom életét a hatvanas évektől: a vallás az egyik, és a politika és az egyház közötti kapcsolat a másik.

A vallás gyakorlása, az oktatásban való szerepe az egyre jobban szekularizálódó társadalomban az egyház szellemi autoritása mellett, valamint annak a keresése, hogy hogyan lehet a modernitáshoz vallásosként alkalmazkodni, sok konfliktus forrása lett.

A katolikus sajtó és a vallásos társaságok lapjai már az ötvenes évektől megjelentek, ám csak a század végén szereztek nagyobb önállóságot és alakították ki sajátos profiljukat. 1851-ben elindult az *El Católico*, az első vallásos napilap, 1852-ben a *La Cruz* hetilap, amely 1916-ig működött és a spanyol püspöki kar hivatalos lapja lett. 1868-ban *Marqués de Viluma*, a politikai katolicizmus nagy alakja megalapítja az *Asociación de Católicos*-t.

1868–1874 között, a forradalom és a demokratikus törvényhozás alatt az antiklerikalizmus időről időre megerősödött. Az 1869-es alkotmány kimondta a vallásszabadságot, 1874. július 29-én pedig az oktatás szabadságát foglalták törvénybe.

1870–73 között a demokratikus monarchia kiépítésére tett próbálkozás során a kormány a polgári házasságkötésre törvénytervezetet készített, amely kimondta, hogy „vadházasságban születnek azok a gyermekek, akiknek szüleit csak az egyház adja össze.” A tervezet nagy felháborodást váltott ki vallásos körökben. Csak 1888-ban kerülhetett bevezetésre a polgári házasságkötés.

A restauráció konzervatív alkotmánya, amit Cánovas del Castillo nevéhez kötnék, 1876-ban jelent meg. 1876-tól az állami költségvetésből az egyházi tevékenység rendszeres anyagi támogatást kapott. Ugyanakkor – a modernitás jegyében – a konzervatív alkotmány 11-es cikkelye kimondta a vallási toleranciát. A vallásszabadság ekkortól érvényesült igazán Spanyolországban.

A liberális Sagasta kormányai 1885-től békítőleg közeledtek az egyházhoz, ettől függetlenül azonban a polarizálódott politikai katolicizmuson belül bizonyos kérdésekben elmérgesedett a helyzet az áramlatok között. 1884-től tovább erősödött az integralizmus áramlata a konzervatívokon belül, akik szigorú vallásos életfelfogást hirdettek és krisztusi elveken nyugvó kormányzást akartak. Ramón Nocedal, a spanyol integralizmus atyja 1888-ban megalapította a *Partido Católico Nacional*t, amelynek az *El Siglo Futuro* lett a lapja.

A 19. század második felében az egyház bizonyos fokú megújulásának is tanúi lehetünk. A vallásos élet gyakorlásában megjelent a katolikus válasz a kor szekularizálódására a liberális egyházellenes progapandával szemben. A katolikusok maguk is a liberális eszközöket használják, azaz a sajtót, a pártokat, a társaságokat. Ám hasonlóan a politikában résztvevő pártokhoz, a katolikus tábor sem homogén.

A spanyol egyház belső megosztottsága aggasztotta a pápákat, különösen XIII. Leót, aki 1878 óta állt az élén. A pápa azonban elítélte a liberalizmust, ugyanakkor a vallásos radikalizmust is! Elődje, IX. Pius 1864-ben kiadta a *Quanta cura* kezdetű enciklikáját, amelyben a polgári világgal való totális szembenállását deklarálta. A pápa a polgári haladás eszméit eretnekségnek bélyegezte és ünnepélyesen elítélte. A tévtanok forrásaiként a materializmust, a társadalom szekularizálódását, a vallástól való elfordulást jelölte meg. Kimondotta a kárhóztatta a racionalizmust, a gallikanizmust, a liberalizmust, a kommunizmust és a naturalizmust.

A pápaság elzárkózott a polgári átalakulás tényének tudomásulvételétől, és erkölcsei befolyását is latba vetette, hogy az egyház is ezt tegye. A pápa egy újfajta eretnekségnek fogta fel a liberalizmust, megnyilatkozásaiból összeállították a *Syllabus* nevű gyűjteményt, amelyet az enciklikához csatoltak, és amely a pápaság korral szembeni ellenségességének megnyilvánulása volt. A *Syllabus*t egyes országokban, pl. Franciaországban és Itáliában nem engedték nyilvánosságra hozni. A *Syllabus* IV. témakörében szerepelt többek között az eretnekségnek nyilvánított katolikus liberalizmus. (A szocializmus, kommunizmus, titkos társaságok, bibliakutató társaságok mellett.)⁴ Ezekre a tanokra hivatkoztak a spanyol integralisták.

A *Syllabusszal* szemben az egyházon belül is nagy volt az ellenállás, mert ez az állásfoglalás a hívő katolikus polgárok millióit sodorta volna lelkiismereti konfliktusba állampolgári kötelességeik gyakorlása során.

Spanyolországban a nyolcvanas években azonban megerősödött az integralista áramlat, az egyház tanításának és működésének konzervatív szelleme.

IX. Piuszal szemben XIII. Leó pápasága alatt az egyház és a polgári társadalom késői egymásra találása figyelhető meg. A pápa programja a nyolcvanas évektől az egyház és a modern kultúra összehangolása, kibékítése volt. Ezért került sor 1881-ben a *Diuturnum illud* kezdetű enciklikája kiadására, amelyben a politikai hatalom eredetéről, természetéről, valamint a keresztény állam sajátosságairól és feladatairól szólt. A népfeltség elvével szemben hangoztatta, hogy az állam és a hatalom isteni eredetű, és legmegfelelőbb formája a monarchia. Ám a pápa felismerte azt is, hogy a katolikus rétegeken belül új polgári csoportok jelentkeztek, egy új korszellem jegyében.

1881–84 között a spanyol püspöki kar és a laikusok a sajtóban, a vallásos társaságokban próbálták megállítani a katolikusok belső megosztottságát. 1881-ben azonban megalakult az Unión Católica szervezet – valójában párt⁵ –, és ezzel felerősödött a vita, a sajtó csatatérre változott.⁶ 1881-82 között a spanyol egyházon belül a klérus egyes tagjainak „laicizmusát” támadták. Ebben a helyzetben, a spanyol feszültségek megoldására adta ki 1882. december 8-án XIII. Leó a *Com Multa* enciklikát, kísérletet téve a két tábor kibékítésére, ám a meszticek és az intranzigensek nem vették figyelembe. A *Cum Multa*ban a pápa kifejtette a szabadság fogalmát. Szerinte a szabadság toleranciát jelent mindenki más politikai véleményével szemben, mindaddig, amíg nem ütközik az egyházi jogszolgáltatással. Nem sokkal később, 1883-ban már több részletben olvasható volt az *El Semanario de Tortosa* és az *El Correo Catalán* című újságokban Sardà i Salvany műve, a *Liberalizmus bűn*.

Az 1885. november 1-én kiadott *Immortale Dei* kezdetű enciklika jelezte a pápa felfogásának változását. Az enciklika először mondta ki, hogy az egyház nincs kötve semmiféle államformához, bármelyiket elfogadhatja, ha az lehetővé teszi az egyház szabad működését. Az állam és az egyház egyaránt szuverén a maga működési területén. XIII. Leó később még tovább ment, amikor 1888. június 20-án az emberi szabadságról szóló *Libertas praestantissimum* enciklikában elismerte a nem vallásellenes liberalizmus pozitívumait, az emberi szabadságjogokat és a parlamenti demokráciát!

Félix Sardà i Salvany (1844–1916) katalán pap értekezése, *A liberalizmus bűn* 1884-ben jelent meg önálló formában spanyol nyelven Barcelonában. Sardà i Salvany népszerű apológétaként, széles körben, számtalan írásában fordult az egyszerű embe-

⁴ Gergely, Jenő (19): A pápaság története. Budapest, Gondolat Kiadó. 194.

⁵ Az Unión Católica 1881-től 1884-ig létezett, alapítója Alejandro Pidal y Mon volt. 1884-ben csatlakozott a Partido Liberal-Conservadorhoz.

⁶ Hibbs-Lissorgues, Solange (1994): La prensa católica catalana de 1868-1900. In: Anales de literatura española. 10. Alicante. 161.

rekhez. (Barcelonában 1883-1894 között 12 kötetben jelentek meg művei, amelyekben a katolikus hit ellenes vallásos és világi áramlatokat bírálta. Felfogása a tárgyalt kérdésekben intranszigenens, amit legjobban nemzetközileg is ismertté váló művének a címe és tartalma is alátámaszt: *A liberalizmus bűn*. Sardà i Salvany a század második felének legismertebb katolikus „propagandistája” és apológétája volt. (A szerző később, 1896-tól elvált a politikai integralizmustól és felfogása mérsékeltebb lett.) 1884-ben megjelent művének fontosságát növelte, hogy ebben az időszakban kezdett hozzá a spanyol egyház egy olyan vallási „rekonkisztához” (visszahódításhoz) és társadalmi „offenzívához”, amellyel a növekvő szekularizációt és a kereszténység térvesztését akarta ellensúlyozni.⁷

A liberalizmus bűn magyarul 1888-ban Esztergomban jelent meg először Csápori Gyula fordításában (valószínűleg spanyol nyelvű és nem francia kiadást használva) a Magyar Sion című országosan ismert katolikus lapban. 1888 február-márciusában a Magyar Sion két cikkében kommentálta Kereszty Géza a témát! Őt idézve „a behízelt hangzású liberalizmust az igazság fóruma elé kell állítani”, mert a „külső máz csilláma, az emberiség nagy részit elvakította.”⁸ Majd más helyen hozzáteszi: „Ime itt a könyv, mely a liberalizmus szédelését és erkölcstelenségét a magarságában bemutatja.”

A politikai és vallási kérdések miatt feszült légkörű Spanyolországban tehát 1884-ben jelent meg Sardà i Salvany műve, hogy tisztázzon bizonyos fontos kérdéseket a katolikusok számára és útmutatója legyen a konzervatívoknak. Hogyan élhetnek a katolikusok a modern szabadságokkal, a politikai intézményekkel annak érdekében, hogy megvédjék az egyházat? Az egyház beavatkozhat-e, illetve be kell-e avatkoznia a hívők politikai hovatartozásának kérdésébe? Sardà az integralista elveket hirdette, amelyek a szekularizációval, az egyháznak a társadalomban betöltött politikai befolyása csökkenésével, az egyház-állam szétválasztásával, a liberális eszmék behatolásával szemben merültek fel.

Az integralizmus jelentős tekintélyre tett szert a 19. század második felében Spanyolországban. Megkönnyítette helyzetét, hogy itt – szemben Franciaországgal és Belgiummal – csaknem teljesen hiányzott a liberális katolikus alternatíva. Ennek a gyengeségnek több oka is volt, például a katolikus vallás államvallás jellege, a szabad vallásgyakorlás törvényi tiltása, az egyházi hierarchia nagy befolyása és a katolikus oktatás egyeduralma.⁹ Egyes szakemberek szerint az integralista doktrína Spanyolországban igazi vallásos fundamentalizmussá alakult 1876 után. Ezért is emlegetik Sardà könyvét, a *A liberalizmus bűn*-t úgy, mint az „integralizmus bibliáját”.

A könyv 1885-ben katalánul is megjelent. A spanyol kiadás tízezer példánya miatt a katalán pap legismertebb munkája lett. Idegen nyelven, így németül, olaszul, franciául, portugálul, angolul és magyarul is (1888) publikálták.

Sardà 1884-ben, az elemzés elé írt bevezetésben úgy fogalmaz, hogy a liberalizmus, mint egy betegség a korabeli társadalmakban általánossá kezd válni. A század égetően fontos kérdése a liberalizmus, amely mindenhová behatol. Az a sok veszély, amely a keresztény népek hitét ma fenyegeti, mind egy közös töről fakad, s ez a „természetelvűség”, ami lehet racionalizmus, szocializmus, forradalom vagy liberalizmus. A liberalizmus az addigi eretnkségeket mind magában egyesíti – írja a szerző, és a társadalmi testet sokkal nagyobb mértékben megmételyezte, mint addig bár-

⁷ Félix Sardà i Salvany: *El liberalismo es pecado*, Estudio preliminar y edición de Solange Hibbs, Universitat de Lleida, Lleida, 2009. 7.

⁸ Magyar Sion, 1888. március Esztergom. In: Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Budapest Gyűjtemény.

⁹ Solange Hibbs: *Estudio preliminar in: El liberalismo es Pecado*, im. 9.

mely más eretnokség. Olyannyira, hogy „hivatalos és törvényes tévelygéssé” nyilvánították a monarchiákban és a köztársaságokban egyaránt.

A *liberalismus bűn* című értekezés 46 különböző témával kapcsolatban megfogalmazott kérdésre adta meg a választ. Kiemelve közülük néhányat:

I. Mi a liberalizmus? III. Bűn-e a liberalizmus és minő bűn. VI. Az úgynevezett katolikus liberalizmus vagy liberális katolicizmus. XI. A liberalizmusnak kárhoztatása a *Syllabus* által. XXI. A józan katolikus intranszigencia ellentétben a liberális hamis szeretettel. XXX. Mit kell gondolnunk a pápának összeköttetéseiről a liberális kormányokkal és személyekkel? XXXII. A liberalizmus fennmaradásának állandó okai a mai társadalmakban. XXXIII. ...orvosszerek a liberalizmus által megmértelyezett nemzetek számára. XXXVI. Ajánlatos-e néha, hogy a katolikusok és liberálisok egy közös célra egyesüljenek. XXXXI. Van-e abban túlzás, hogy mi csakis azokat a pártokat tekintjük valódi katolikus pártnak, amely minden törekvésében liberalizmus ellenes?

A szerző véleménye, hogy a szabadság a természet egyik legértékesebb java, ám az a fontos, hogy az ember miként él ezzel, mert a legfőbb jók és legnagyobb bajok is a szabadság használatából erednek. Hivatkozik arra is, hogy a pápa az *Immortale Dei* című körlevelében már állást foglalt a modern szabadságokkal kapcsolatban.

Sardà a 46 kérdés köré összegyűjtött válaszaiban többek között azt a tanácsot adja, hogy a liberalizmus elleni küzdelemben a legokosabb azon párthoz csatlakozni, amely a céljait és elveit tekintve a legnagyobb mértékben liberalizmus ellenes. Csak antiliberális párt lehet valóban katolikus párt. Hozzáteszi, hogy ezt nehezen tudják azok elképzelni, akiket „meszticeknek” liberális katolikusoknak hívnak, mert a liberálisok már „megrontották” őket. Sardà szerint a katolicizmus és a liberalizmus két homlokegyenest ellenkező tan- és működési rendszer.” Amint egy párt liberális cél felé tör, megszűnik katolikus párt lenni.

A XXXXII. pontban arról beszél, hogy a politika és a vallás, tartalmuk szerint nem két különböző dolog, hanem az első a másodikba belefoglaltatik. A politika, vagyis a népek kormányzásának művészete erkölcsi szempontból tekintve nem egyéb, mint a vallás nagy elveinek alkalmazása a társadalomnak valódi célja felé való vezetésben.

Sardà véleménye, hogy a vallást a politikában politikai pártok segítségével kell megvédeni a liberalizmus ellen. Ez a két dolog nem mond egymásnak ellent. (XXXII. pont)

Írásában az intoleranciára való buzdítást a legjobban a XXI. és a XXII. pontban fejti ki, később nagy vihart kavarva ezzel: az igazi katolikus nem haboz akár felebarátját is megsérteni azért, hogy védje a katolikus elveket. Sőt, Sardà olyan katolikus nemzet védelmében szólal meg, amelyet az egyház hagyományos intoleranciája, korábban az inkvizíció is védett.¹⁰ Sardà számára – fogalmaz Solange Hibbs-Lissorgues – az Evangélium nem a tolerancia és a jámborság forrása. A liberálisok elleni „keresztes háború” egyik leghatékonyabb eszköze pedig a sajtó. Az újságírók olyan „katonák”, akik nem laktanyákban vannak elszállásolva.

Az, hogy a liberalizmus fennmaradt a mai társadalomban, annak három fő oka van Sardà szemszögéből:

1. az erkölcsök romlottsága. (a szabadkőművesség, a színházi előadások, a könyvek és képek formájában, a köz- és magánéletben. A romlott erkölcsű nemzedéktől szükségszerűen forradalmi nemzedék származik.)

¹⁰ Sardà i Salvany: *El liberalismo es pecado*, 1884. Madrid, 80.

2. a hírlapirodalom. Nagyon nagy a befolyása a liberális tartalmú hírlapoknak. A kereskedelem, a művészetek, az irodalom, a tudomány., a politika., a honi és külföldi hírek mindez a liberalizmus hírlap csatornáján át érkezik. „Az ember öntudatlanul is liberálisan gondolkodik, beszél és cselekszik. A liberalizmus ezekkel az eszközökkel hatalmába keríti a népet. Mert a nép vallási ügyekben járatlan. A liberalizmus akadályozza, hogy az egyház hasson a népre kb. 100 éve már. (A szerzetesrendek feloszlatásával, a katolikus oktatás akadályozásával, a papság tekintélyének csorbításával.) A konkordátumok is megkötötték az egyház kezét!! Még a hivatalos összeköttetést is meg akarják szüntetni a pap és a nép között, ezért hozzák be a polgári anyakönyveket, a polgári házasságot, a polgári temetést...”

A XXXIII. pontban a szerző az orvoslás módszereiről szól:

1. a jó katolikusok szervezkedése, minden városban, községben egy katolikusokból álló bizottság alakuljon, katolikus mozgalom lépjen fel és lépjen kapcsolatba a többi város szervezetével. 2. jó hírlapok jelenjenek meg. Korunk életszükséglete a jó katolikus lap.

3. katolikus iskola. A tanításnak ingyenesnek kell lennie, az iskolának egész nap nyitva kell lennie.

Sardà intranzigens írását követően Joaquim Rubió i Ors az „El Criterio Católico” című lap társszerkesztője jelentette meg az első vitairatot 1885. januárjában, amelynek a címe „*De la moderación en las controversias*” (A viták mérsékléséről). A szerző a pápai Cum Multa enciklikára hivatkozott, amikor visszautasította a *Liberalizmus bű* írásának intranzigens tartalmát. Kihangsúlyozta, hogy a vitában a katolikus sajtó az erőszakosság eszközévé vált.¹¹

A „*tiszta*” (konzervatív vagy integralista) és „*mesztic*” (liberális) katolikusok között zajló vita felerősödött, amikor Sardà i Salvany értekezésére válaszul 1885-ben újabb vitairat, Celestino de Pazos kanonok műve jelent meg. Az *El proceso del integrismo (Eljárás az integralizmus ellen)* című válaszában Pazos bírálta, vitatta Sardà gondolatait, állásfoglalását, és többek között azt állította, hogy ugyan a liberalizmus a kor legkárosabb jelensége, ám nem indokolja azokat a vádakokat, amelyeket Sardà fejt ki a katolikus liberalizmussal szemben. Vagyis úgy látta, hogy a liberális katolicizmus valójában az a fa, amelytől Sardà nem látja az erdőt, mert a korban sokkal több veszély fenyegeti az egyházat és a vallást, nem csak a liberalizmus. Továbbá amellet érvelt, hogy nem lehet egy katolikus bűnrészességgel vádolni pusztán azért, mert nem akar az integralizmushoz csatlakozni. Számtalan igaz katolikus spanyol, aki hú XIII. Leó pápa iránymutatásához, teljes mértékben az egyház mellett áll. A pápa útmutatásai pedig a nyolcvanas évektől nem támogatták a spanyol katolikus intranzigenseket.

Sardà – Pazos szerint – sajnálatos módon összekeverte a fogalmakat ebben a vitában, és ezzel zavart okozott a hívők fejében, mert helytelenül összeolvasztotta a filozófiai liberalizmust a politikai liberalizmussal. Vannak ugyanis katolikusok, akik vallásukban katolikusok, a politikában pedig liberálisok, ugyanis vagy nem akarják az abszolutizmust vagy a képviselői rendszert támogatják.¹² Pazos jelzi továbbá, hogy Sardà érvelésében kevés a dogmatikai elem, főleg akkor, amikor az egyház és a világi hatalmak kapcsolatáról beszél. (A Pazos-i vitairatban XIII. Leó pápa és a spanyolországi pápai nuncius, Rampolla, valamint néhány prelátus állásfoglalását tükröző dokumentum is szerepelt.)

¹¹ Solange Hibbs Im. 121.

¹² Pazos, C. de (1885): *El proceso del integrismo*. Madrid: 8.

1887 és 1888 fordulóján az intranzigens erőkon belül is komoly vita bontakozott ki, amely megosztottságot eredményezett. Éles hangú cikkek jelentek meg a *La Fe*, az *El Correo Catalán* és a *Siglo Futuro* lapokban. Az integralista frakció végül kivált az intranzigens erőkből 1888-ban, majd 1889-től fokozatosan gyengülni kezdett az áramlatot támogató sajtó is. Mindez kedvezett annak – XIII. Leó szándékának is megfelelően –, hogy a spanyol egyházon belül lassan megbékéljenek az ellentétes erők.

Felhasznált irodalom

- Magyar Sion, 1888. márciusi és 1889. februári számai, Esztergom.
- Ambrus, István (1888): *A socializmus*, Esztergom.
- El Siglo Futuro, (katolikus lap) (1886): Madrid, Biblioteca Nacional
- Benavides, Domingo (1978): *Democracia y cristianismo en la España de la Restauración 1875-1931*. Madrid
- Puelles Benítez, Manuel de (1991): *Secularización y enseñanza en España*. In *España entre dos siglos (1875-1931)* szerk. Tuñón de Lara, Manuel, (1991). Siglo Veintiuno Editores, Madrid. 191-213.
- Reuelta González, Manuel (1991): *La recuperación eclesial y el rechazo anticlerical en el cambio de siglo*. In *España entre dos siglos (1875-1931)* szerk. Tuñón de Lara, Manuel, Siglo Veintiuno Editores, Madrid. 213-235.
- Marti Gilabert, Francisco (1991): *Política religiosa de la restauración (1875-1931)*. Madrid: Ediciones Rialp
- Menéndez Pelayo, Marcelino (1987): *Historia de los Heterodoxos Españoles II*. Madrid: Biblioteca de Autores Cristianos
- Cárcel Ortí, Vicente szerk. (1979): *La Iglesia en la España contemporánea (1808-1975)* In *Historia de la Iglesia en España V*. Madrid: Biblioteca de Autores Cristianos
- Cárcel Ortí, Vicente (1988): *León XIII y los católicos españoles*. Pamplona: Ediciones Universidad de Navarra
- Sardà y Salvany, Félix (1884): *El liberalismo es pecado*. Edición de Solange Hibbs. (2009): *Estudio preliminar y edición de Solange Hibbs*. Lleida: Pages editors
- Valverde, Carlos (1979): *Los católicos y la cultura española*. In *Historia de la Iglesia en España*. Madrid: BAC
- Hibbs-Lissorgues, Solange: *La prensa católica catalana de 1868-1900*.